

SIMON PHILIP
DE VRIES

VYŠEHRA D

ŽIDOVSKÉ
OBŘADY
A SYMBOLY

Židovské obřady a symboly

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Simon Philip de Vries
Židovské obřady a symboly – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

SIMON PHILIP
DE VRIES

ŽIDOVSKÉ
OBŘADY
A SYMBOLY

SIMON PHILIP
DE VRIES

ŽIDOVSKÉ
OBŘADY
A SYMBOLY

VYŠEHRAĐ

Na přebalu:

Středověká iluminace k žalmu 114

konec 14. století, Španělsko

Zobrazuje Mojžíše v čele Izraelců na cestě k svobodě;

v pravém rohu lid pronásleduje faraon na koni;

scénu pozoruje pes (ale na žádného Izraelce

ani pes nezavrčí – viz Exodus 11,7a)

Translation © Mgr. Marie Holá, 2008

ISBN tištěné verze 978-80-267-3226-6

ISBN e-knihy 978-80-267-3227-3 (1. zveřejnění, 2025) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-267-3230-3 (1. zveřejnění, 2025) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-267-3231-0 (1. zveřejnění, 2025) (mobi)

OBSAH

I SYNAGOGA

1) Jméno a význam	11
2) Modlitba, její řeč a forma	14
3) Vnitřní prostory	17
4) Svitek Zákona	19
5) Četba Tóry. – Poznámky ke kalendáři	23
6) Prorocké knihy. – Čestné úřady	27
7) Chazan – náboženský dohled a vedení modliteb	31
8) Menora a ner tamid	36
9) Kohen	37
10) Kněžské požehnání	40
11) Kázání v synagoze. – Halacha a agada	44

II TROJÍ ZNAMENÍ

1) Mezuza – znamení na dveřích	49
2) Tfilin – znamení na čele a na paži	51
3) Cicit – znamení na oděvu	54

III ŠABAT

1) Slavnostní příchod	58
2) Páteční večer	61
3) Sobota	63
4) Konec šabatu	66
5) Rozloučení	68

IV VYSOKÉ SVÁTKY

1) Nový rok. – Šofar	71
2) Čas zastavení a deset dní pokání	75
3) Přípravy	78

4) Kol nidrej	80
5) Den smíření	83
6) Kol nidrej – melodie a forma	87

V SVÁTKY A SLAVNOSTI

1) Svátek stánků. – Suka a lulav	91
2) Šmini aceret a Simchat Tóra	94
3) Chanuka a její historické pozadí	98
4) Menora	101
5) Sváteční světla	104
6) Tu bi-švat – Nový rok stromů	107
7) Purim, jeho původ a oslava	109
8) Pesach – vyvedení z Egypta	113
9) Kvašený a nekvašený chléb	115
10) Sederový stůl	117
11) Seder	120
12) Počítání omeru	127
13) Pesach. – Omer. – Svátek týdnů	129

VI POSTNÍ DNY

1) Posty	133
2) Postní dny a období smutku	136
3) Devátý av	139

VII JÍDELNÍ PŘEDPISY

1) Košer	143
2) Čistá a nečistá zvířata. – Krev	145
3) Šchita – porážka	147
4) Bdika – ohledání	149
5) Šlacha kyčelního kloubu	151
6) Dokončení košerování	154
7) Maso a mléko	156
8) Ryby a drůbež	159
9) Nádobí. – Shrnutí	161

VIII ZNAMENÍ SMLOUVY

1) Smlouva	165
2) Osmý den	168
3) Obřizka a mohel	170
4) Slavnostní zvyky před ceremonií	174
5) Obřad	177
6) Oslava. – Působení	179

IX PRVOROZENÝ

1) Obecná ustanovení	182
2) Prvorozený syn	185
3) Vykoupení	187

X MANŽELSTVÍ

1) Zasnoubení	190
2) Sjednocení	192
3) Událost pro celou obec	196
4) Sňatek	201
5) Obřad	204
6) Chupa	207
7) Mazal tov! – Svatební hostina. – Svatební dny	211

XI LEVIRÁTNÍ MANŽELSTVÍ

1) Obecné pojmy	215
2) Spojení a rozluka	217
3) Rozšíření a omezení	220
4) Postup	223

XII ROZVOD

1) Hledisko	227
2) V praktickém životě	229

XIII NEMOC, UMÍRÁNÍ A SMRT

1) Umírání	233
2) Návštěva nemocného	235
3) U lůžka nemocného	238
4) Zlepšení nebo zhoršení stavu. – Chevra kadiša	241

5) Úmrtní lože	244
6) U zesnulého	247
7) Před pohřbem	250
8) Cesta na hřbitov	253
9) Pohřeb. – Hespéd	256
10) Kadiš	260
11) Na cestě zpátky. – Útěcha truchlících	264
12) Návrat domů. – První jídlo	266
13) Smuteční týden	269
14) Smuteční doba. – Obec	271
15) Věčný klid	274
16) Zpopelnění	276

XIV NÁBOŽENSKÉ SPISY

1) Mišna a Gemara	280
2) Od Talmudu k Šulchan aruch	283
3) Obecné pojmy. – Hledisko. – Duch díla	287
 Výběr literatury dostupné v češtině	 291
Slovníček pojmů	293
Zkratky biblických knih	297
Židovské měsíce	298
Ediční poznámka	299

KAPITOLA

I

SYNAGOGA

1

JMÉNO A VÝZNAM

Chceme-li se seznámit s obsahem a významem synagogy v životě Židů, měli bychom se vyvarovat srovnání s obecnou představou o kostele, jak jej známe z našeho blízkého okolí. Pokusme se z mysli odstranit dosavadní představy o domu Páně a takto pomyslně vstupme do synagogy.

Už samo její jméno vyjadřuje něco zcela odlišného, co se zdaleka vymyká vžitě představě o kostele. Slovo synagoga pochází z řečtiny a správně opisuje původní hebrejský výraz *bejt kneset*, neboli dům shromáždění. Oba názvy vystihují pravou podstatu synagogy, tedy místa – domu, v němž dochází k setkání.

Existuje však ještě jedno, snad v mnohém výstižnější a obsažnější slovo, které najdeme v jazyce *jidiš*.

Abychom tento jazyk a způsob jeho vyjadřování správně pochopili, musíme si nejprve přiblížit okolnosti jeho vzniku.

Židé, kteří od středověku sídlili v zemích střední Evropy, žili pod neustálým tlakem a ve strachu před násilným přepadením a vyháněním z domovů. Nakonec byli vytlačeni na okraj společnosti a byli donuceni žít v uzavřených ulicích a městských čtvrtích.¹ Díky a také navzdory tísnivým životním podmínkám si vytvořili svůj vlastní, ojedinělý jazyk.

Po dlouhou dobu žili usazení v německy mluvících zemích, proto také ze všech evropských jazyků ovládali nejlépe němčinu.² Jejich život zde

¹ ghetto – označení používané od 16. stol.

² středohornoněmčina – starší stupeň němčiny, středověká němčina

nebyl nijak klidný, ani příliš bezpečný, proto mnozí opouštěli své dosavadní domovy a vydávali se dál na východ, do slovanských zemí. Doufali, že se tam zbaví těžkostí, které je stále víc sužovaly. Němčinu však neopouštěli. Brali si ji s sebou a v novém domově ji obohatili o výrazy z jazyka země, v níž se usadili. Kromě toho také používali hebrejské obraty z Bible, rabínských komentářů a spisů i aramejská slova z *talmudické* literatury. Bohatá směs několika jazyků dotvářela každodenní život evropských Židů ve středověku. Z této živné půdy vzniklo *jidiš*, řeč, v níž se Židé cítili jako doma, protože díky ní dokázali cele vyjádřit sami sebe a svůj svět.

V průběhu staletí se *jidiš* stalo jazykem Židů, kterému přivykli obyvatelé malých měst či venkova jako své rodné řeči. Pouze v ní si plně rozuměli, dokázali se vzájemně přiblížit a promlouvat si z duše do duše. *Jidiš* se stalo jejich skutečným národním jazykem, jejich druhým domovem.

Jidiš má samozřejmě i výraz pro synagogu – *šul*, jehož původ je v německém *die Schule*, škola. To už samo o sobě mnohé vysvětluje, ale pořád ještě ne všechno.

Chceme-li se dopátrat plného obsahu slova *šul*, musíme najít odpověď na následující otázky: Kde synagogy vznikaly a žily? Jaké bylo jejich místo v židovských centrech³?

Srdce židovského života bilo nejsilněji tam, kde vládla učenost a probíhala výuka.⁴

Jestliže se na nějakém místě usadila skupina Židů, brzy se dospělí muži sešli ke společnému studiu. Nakoupili knihy a o *šabatu*, svátcích nebo večer po práci se setkávali u jednoho stolu, aby se vzdělávali v nejruznějších otázkách svého náboženství. Jeden z přítomných, který se k tomu sám cítil povoláný a vhodný či kterého zvolili ostatní, celou skupinu při studiu vedl.

Podle rozsahu svých znalostí se věnovali textům z Pěti knih Mojžíšových s velmi oblíbeným Rašiho⁵ komentářem, četli v *Šulchan aruch*, který obsahuje přesné návody k činnostem každodenního života, nebo v některé z jeho zkrácených verzí, mezi nimiž najdeme i takové, jimž pro jejich rozsah už nepřísluší označení zkrácená verze. Studovali také ostatní

³ *štetl* (jidiš) – malá obec, městečko ve východní Evropě

⁴ rozuměj výuka Tóry, studium klasických náboženských textů a komentářů

⁵ Šlomo ben Jicchak, 1040–1105, komentátor Bible a *Talmudu*

biblické knihy s komentáři či bez nich, *Mišnu*, která vytváří základ *Talmudu*, i *Talmud* samotný, jehož jádro je obohaceno o nejrůznější diskuze a názory věhlasných rabínů. Pasáže z něj se všeobecně studovaly méně často, protože přinejmenším v západních zemích chyběli vzdělání učitelé a také dostatečně znalí studenti.

Místnosti, v níž vyučování probíhalo, se říkalo *bejt ha-midraš*,⁶ dům bádání, vyučování; jednoduše studovna. Snad všechna významná židovská centra, v podstatě každá židovská obec, měla několik studoven, které byly neustále, ve dne i v noci, otevřené a také pořád obsazené skupinkami studujících nebo badateli samotáři. Studovna byla, stejně jako synagoga, místem setkávání.

A také ona začala záhy sloužit jako modlitebna. Duchovně podnětná a obohacující setkání nad tradičními texty judaismu byla naplánována tak, aby zapadala do rozvrhu denních bohoslužeb, které si zde našly své místo. Hrubě by se mýlil ten, kdo by si myslel, že bohoslužba platila ve studovně za pouhý přívažek! Nikoli, ba naopak. Studovna sama o sobě se od nepaměti těšila veliké úctě Židů a konané bohoslužby její význam a postavení umocnily natolik, že se stala dokonce důležitější než modlitebna. Židé si vždy byli vědomi toho, že vzdělání s sebou přináší kromě vědomostí také moc a sílu. Sama podstata židovství tkví ve studiu a ten, kdo se mu plně věnuje, tím vyváží mnoho jiných náboženských povinností.

Lidé, kteří si tento způsob života osvojili, přivykli jeho rytmu a podíleli se na předávání jeho kultury dál, brzy poznali, že jim jejich *šul* v případě nouze vždy poslouží jako útočiště a pramen naděje. To platí a platilo vždy a všude. Zejména v takových dobách a podmínkách, v jakých žili Židé v Evropě od středověku po staletí, obklopeni odlišnými, početně silnějšími kulturami, jejichž tlakům byli nuceni odolávat a které je v mnohém ovlivňovaly.

Takto se tedy synagoga stala synonymem studovny, a proto se jí v *jidiš* říká *šul*, škola. Toto jméno si podržela dodnes i přesto, že už ve většině případů funkci studovny neplní.

⁶ v *jidiš* „*besmedreš*“

Bejt tfila, dům modlitby, modlitebna, to je další označení pro synagogu navzdory tomu, že modlitba jako taková není typickým znakem a jádrem židovské bohoslužby. V životě Židů a také v synagoze má však své nezapustitelné místo.

Prohlédneme si židovskou modlitební knihu, *sidur*. Tradičně je psána pouze hebrejsky. Existují také vydání s překlady do nejrůznějších jazyků, ale ty jsou uváděny vedle originálního textu jako jeho doplněk. Modlitby by se vždy měly recitovat hebrejsky, obzvláště jedná-li se o modlitby pronášené za celou obec. V jiném jazyce se smějí odříkat pouze v případě, modlíme-li se o samotě, nebo když nikdo ze shromážděných hebrejštinu neovládá.

Nesmíme se však domnívat, že každý Žid či Židovka umí hebrejsky; naopak. Obávám se, že jen málo z nich může říci, že tento jazyk skutečně ovládá, že jím vládne v pravém a nejširším smyslu tohoto slova. Dokáže-li někdo hebrejský text přeložit, neznamena to ještě, že si osvojil ducha jazyka. Ani mnozí, kteří se důvěrně seznámili s hebrejským duchovním a myšlenkovým světem, se v této řeči přesto nedokázali zabydlet jako ve své mateřštině. Navzdory tomu však bylo kdysi ustanoveno a jednou provždy rozhodnuto, že veškeré bohoslužby se povedou v hebrejštině. Možná i vás teď napadá otázka, jaký cíl toto ustanovení sledovalo? Ne-li spíš pedagogický a národní, než výsostně náboženský? Vždyť náboženství a jeho rozvoji a rozkvětu by byl jistě lépe posloužil jazyk, kterým se v té které obci běžně hovořilo. Docela úmyslně říkám „byl by posloužil“, protože i já věřím, že žádná jiná řeč není s to nahradit hebrejštinu v její síle a intenzitě vyjádření náboženského prožitku. Nezbyvá než připustit, že tento cit pro jazyk, pro jeho jedinečného ducha, byl dostatečným a opodstatněným argumentem podporujícím rozhodnutí, které kdysi moudří, učení Židé přijali.

Existuje však ještě další důvod. Modlitba v hebrejštině má také životně důležitý význam ve zcela jiném smyslu. Jestliže chráníme jazyk, zachováváme přitom také duši národa, a tím hájíme jeho jednotu. Hebrejšтина a její denní použití působí a působilo jako velmi silné pouto zejména mezi Židy v diaspoře. Podporovala jejich solidaritu, zaštiťovala jejich soudržnost, nedovolila jim zapomenout na to, kým jsou a kam patří. Před-

stavme si, co by se stalo, kdyby hebrejšťina jako bohoslužebná řeč zmizela ze synagog. Všechna pouta mezi jednotlivými obcemi v diaspoře⁷ by se zprétrhala, vznikl by prostor pro nezadržitelnou asimilaci.

I v tomto smyslu synagoga plní a obhazuje svou úlohu školy. Je nejen školou hebrejšťiny, ale také jedním z jejích pramenů a především její záštitou.

Zalistujeme-li v *siduru* a přečteme z něj několik stran, brzy zjistíme, že jen sporé pasáže můžeme označit za modlitby v tradičním smyslu slova, tedy za prosby člověka, který se obrací k Bohu. Z největší části se obsah skládá z žalmů, přesně ze všech sto padesáti biblických žalmů. Dále obsahuje i některé historické pasáže, prastaré hymny a liturgické meditace z Pěti knih Mojžíšových.

Skutečné modlitby představují jen nepatrnou část modlitební knihy. Většinu tvoří nejrůznější chvály, vyznání úcty a díkůvzdání Králi králů, úvahy nad velkolepostí Stvořitele a jeho díla, zamyšlení nad slabostí a morální nedostatečností smrtelného člověka a konečně ujištění věčné lásky našemu nebeskému Otcí.

Téměř všechny texty jsou psány v množném čísle. I těch několik málo vlastních proseb a modliteb, které v *siduru* najdeme, bylo podle všeho původně sepsáno v plurále: obcí pro dobro společenství.

To platí také pro předepsané modlitby. Osobních prosebných modliteb v jednotném čísle je jen velmi málo. Takovou výjimkou je například modlitba před spaním. Samotnému vyznávajícímu se člověku však i zde patří pouze úvodní věty. Samozřejmě se tato modlitba nepronášá před ostatními; je určena pro intimitu, uzavřenost ložnice, pro poslední okamžiky před usnutím, které mají být doprovázené tichou rozmluvou s Bohem.

Při modlitbě po jídle se automaticky předpokládá, že modlíci se neděkuje Bohu za pokrmy, které mu byly dány, sám o sobě, ale společně s ostatními ze společenství, do něhož náleží. Veškeré kolektivní potřeby a tužby jsou v židovství vyjádřeny společnými slovy a tradiční řečí pospolitosti.

Pro osobní modlitby neexistuje žádná zvláštní předepsaná forma. V nich přináší každý sám za sebe svou prosbu tak, jak ho právě v danou chvíli napadá a jak mu ji slina na jazyk přinese. Vyřčená slova nejsou vždy nezbytně nutná; často postačí sama myšlenka. Někdy je i pouhý povzdech výmluvnější než tisíc slov.

⁷ galut, rozptýlení

Kdo i přes výše uvedené hledal a našel v židovské modlitební knize víc osobních modliteb, pak jistě oddělené až na konci knihy. Jsou mladšího data a nemusí být psány v hebrejštině. Do *siduru* byly zařazeny proto, aby „zaplnily dlouho pociťované prázdné místo“.

Do mysli se vkrádá další otázka: K čemu slouží tyto zpěvem pronášené žalmy, hymny, biblické pasáže, žehnání, naléhavé prosby a napomenutí, jejichž autory nedokážeme vypátrat v historii, natož pak vyjmenovat jejich jména? Byly sepsány a sebrány, aby znovu oživovaly dávno roztroušené, skomírající myšlenky a zasuté vzpomínky, aby vzkřísily dávno představy a dojmy a chránily je před zapomněním. Probouzejí a na světlo z lidského nitra vyvádějí naše náboženské povědomí a hluboko uložený cit pro duchovní svět. Modlitba je cvičení: cvičení v kázni, ve schopnosti povznést se nábožensky i mravně. Skrze toto počínání má být znovu obnoven svazek s Bohem.

Pravidelná společná bohoslužba nahrazuje svými slovy a skutky obětní službu v Chrámu a s ní spojený kult. Ve starověku znamenalo obětování potvrzené spojení s Bohem. Odtud také pochází hebrejské slovo *korban*, běžně a ne zcela správně interpretované jako oběť, jehož kořen⁸ znamená přiblížit se, být blízký. Oběť v Chrámu představovala skutečné spojení, přiblížení. V křesťanské církvi má toto slovo zcela odlišný význam; znamená dar, dávku, sloužící ke znovuzískání Boží přízně.

Jestliže vnímáme a uskutečňujeme společnou bohoslužbu v tomto světle, máme zásluhu na tom, že se nanejvýš náboženský akt, cvičení, stává náboženskou skutečností. I z tohoto důvodu je synagoga právem označována jako *šul*, škola.

Kdo vstupuje do synagogy, aniž by se o ní předem něco podrobnějšího dozvěděl, bude možná překvapen jejím osobitým vzezřením, uspořádáním a vybavením vnitřních prostor.

Než nahlédneme dovnitř, dovolte mi ještě jednu poznámku: Mluvíme-li o synagoze, míníme původní, tradiční⁹ synagogu, jejíž podoba se zachovala až do dnešních dnů. Nemáme na mysli synagogu reformního judaismu, směru, který se objevil počátkem 19. století a nechal se inspirovat křesťanským protestantismem. Těmto budovám se již také zpravidla neříká synagogy, ale temply, podle vzoru protestantismu, od nějž přejala i některé stavební prvky.

⁸ K-R-V

⁹ ortodoxní

Vstoupíme-li do synagogy, okamžitě nás upoutá její prostor rozdělený na dvě části, z nichž jedna je určena mužům a druhá ženám. Ženské oddělení se většinou nachází na galerii nebo na balkoně. Může být také bezprostředně připojeno k oddělení mužskému a to buď z jedné nebo z obou stran, vlevo i vpravo. Pak bývají obě části ve stejné úrovni, zřídka je ženská na vyvýšeném stupni. Vlastní umístění ženské části v rámci synagogy však není podstatné. Vychází ze stavebního projektu, který je ovlivněn možnostmi a dispozicí daného prostoru. Důležité je, že ženy a muži sedí v synagoze odděleně. Nepoučený pozorovatel se může mylně domnívat, že židovství pohlíží na ženy jako na méněcenné, a proto jim vyčlenilo místo v koutě, kde nejsou příliš na očích. Opak je ale pravdou. Zvláštní, oddělené místo v synagoze pramení ze zcela odlišného myšlenkového pozadí. V této souvislosti stojí za zmínku skutečnost, že v našem kulturním prostředí jen těžko najdeme jiné společenství, které by si ženy tolik vážilo a ctilo ji podobně jako židovství.

Žena je paní DOMU, nebo výstižněji slovy *Talmudu*: Žena je DŮM samotný! Zcela záměrně píše slovo dům velkými písmeny, abych podtrhl a zdůraznil jeho váhu a neopomenutelný význam. Bohužel v naší době už domov ve značné míře nepředstavuje jádro společnosti, což je způsobeno zejména vlivem rostoucích společenských nepoměrů. Tradiční židovská společnost jej vždy chápala a stále chápe jako svůj střed. Centrem jejího života také zůstane.

Odpovědnost za domov a starost o něj spočívá plně na ženě. V této oblasti se také nachází vlastní středobod jejího náboženského života; zde naplňuje všechny své náboženské povinnosti. Pečuje o to, aby se z domova nikdy nevytratilo teplo a nevyprchala radost. Domácí náboženský život ženy se neomezuje jen na modlitby, četbu Bible a pečlivé dodržování rituálních nařízení, skrze něž projevuje úctu svému muži, pánovi domu. Důležitá je její niterná oddanost, kterou podněcuje náboženskou atmosféru domova. Také proto je matka odpovědná za prvotní náboženskou výchovu dětí, zvláště když sama nemá povinnost účastnit se bohoslužeb. Její život je neustávající služba Bohu, která převáží všechny ostatní bohoslužby.

Chce-li žena své poslání opravdu naplnit, zbyde jí už sotva síla a čas pro jiné náboženské úkoly, které přísluší mužům. Jestliže se cele a svě-

domitě věnuje své úloze hospodyně a matky, je osvobozena od návštěvy v synagoze a nemusí se stejnou měrou jako muži podílet na veřejných, společných bohoslužbách, které teprve skrze aktivní účast přítomných nabývají své podstaty. V synagoze našli své pole působnosti muži, zatímco ženě je svěřena oblast jiná. Žena není povinna navštěvovat synagogu zejména tehdy, kdyby kvůli tomu měla zanedbávat domácnost a děti. Sama skutečnost, že se aktivně nepodílí na bohoslužbě, že nemá stejné závazky jako muž, je znázorněna a potvrzena odděleným sezením v synagoze. Někteří lidé navíc zastávali ten názor, že nezbytná vážnost bohoslužby a náležitá pozornost přítomných by byla narušena, kdyby muži seděli společně s ženami. Rozdělení prostoru v synagoze na oddělení mužské a ženské však v žádném případě není výrazem méněcennosti ženy v židovské společnosti. Ženy i muži jsou jím stejným způsobem „omezení“ či dotčeni. Jednoznačně zde není místo pro domněnky, že by ženě v židovství příslušelo nižší postavení.

Uprostřed synagogy nás na první pohled upoutá zvýšené místo, *bima*, neboli pódium. Setkáme se také s označením *almemor*, které pochází z arabštiny a má stejný význam. Z *bimy* či *almemoru* se při bohoslužbě předčítá z Tóry, Učení předaného lidu prostřednictvím Mojžíše. Přednes biblických textů je významným, neopomenutelným bodem každé bohoslužby, přinejmenším každé hlavní bohoslužby. Četba uprostřed shromáždění lidí je její vlastní podstatou a důvodem konání.

Tóra, z níž se v synagoze předčítá, není kniha, ale svitek. Každá synagoga vlastní zpravidla několik svitků, které představují chráněný a velmi cenný majetek obce. Svitky mají v synagoze své zvláštní místo, kam se ukládají a kde se uchovávají; je jím *aron ha-kodeš*, skříň či schrána na Tóru. V Bibli se setkáme s termínem „archa úmluvy“, ale ten se dnes v běžné mluvě nepoužívá. Skříň na Tóru najdeme při východní zdi modlitebny. Ve zdi je buď speciální výklenek, do nějž se schrána vsadí, nebo, jak je tomu v některých synagogách, je Tóra uložena ve zvláštní skříni přistavené ke zdi. Schrána je upravena a vyzdobena způsobem odpovídajícím jejímu svatému úkolu, kterým je uchování Tóry. Bývá překryta zdobenou, vyšívanou oponou.

Hebrejské výrazy pro skříň na Tóru, *aron ha-kodeš*, a oponu, *parochet*, mají svůj původ v Bibli a úzce souvisejí s původní, biblickou archou úmluvy, která obsahovala desky smlouvy. Archa byla podle tradice uložena nejprve ve stanu setkávání a později v Šalomounově chrámu, kde pro ní byla zřízena nejsvětější svatyně, již od prostoru svatyně oddělovala

opona. Zprávy z doby Druhého chrámu, který vystavěl Ezdráš a který později vešel ve známost jako Herodův chrám, o existenci desek smlouvy mlčí.

Před skříní na Tóru se nachází *amud*, pult pro předčítání. U něj stojí buď *chazan*, kantor vedoucí bohoslužbu, nebo ten, který právě předčítá. Kantor může číst také z *bimy*, není to ale nutnost uložená předpisem. V synagoze se setkáme také s funkcí profesionálního předčitatele, kterému se hebrejsky říká *kore* a jehož úkolem je zajistit bezchybnou a správnou četbu svatého textu.

Kolem *bimy* jsou rozestaveny lavice pro návštěvníky synagogy. Představeným obce bývá vyčleněna lavice v její blízkosti. Vždy tomu tak být nemusí, jedná se spíš o místní zvyklost. Lavice mohou stát buď u zadní stěny s pohledem orientovaným na východ, anebo jsou uspořádány ve středu a natočeny čelem k *bimě*. Rozmístění lavic je věc podružná a nemá žádný náboženský obsah. Vždy záleží na představitelích obce, jak v této věci rozhodnou a místa k sezení uspořádají. Vedle čtecího pultu a lavic je v synagoze také skřín, do níž se ukládají modlitební knihy nebo další rituální předměty.

4

SVITEK ZÁKONA

Jak už jsme řekli, k předčítání z Tóry v synagoze se nepoužívá kniha, ale zvláštní svitek. Nepředstavujme si ho ale jako pouhou roli obyčejného papíru. Židé po staletí dbají na uchování své starobylé tradice, a proto věrně střeží a zachovávají jeho formu a charakter. *Sefer Tóra*, neboli svitek Zákona, je vyroben z pergamenu. Nikoli však z ledajakého pergamentu, protože ne každý je vhodný k tomu, aby nesl Boží slovo. Samo zvíře, z jehož kůže bude pergamen vyroben, podléhá celé řadě omezení. K tomuto účelu smějí být využita jedině taková zvířata, která jsou podle přísných nařízení o rituální způsobilosti označena jako „čistá“.¹⁰ Při výběru zvířete se dbá i na správné zbarvení jeho kůže. Všechny kroky vedoucí k přípravě pergamenu musejí probíhat v souladu s jeho svatým úkolem.

¹⁰ rituálně čistá, *košer*

Vezmeme-li v úvahu všechny okolnosti provázející zhotovení pergamenu, nepřekvapí nás, že ani slova Zákona nebudou natištěna běžným způsobem. Celý svitek je popsán ručně; každé jednotlivé písmeno počínaje slovy „Na počátku“ v První knize Mojžíšově až po poslední slůvko knihy Páté do pergamenu doslova vmaluje lidská ruka. Jeden svitek *sefer Tóra* obsahuje celý Pentateuch, Pět knih Mojžíšových. Dohromady tvoří velmi dlouhou roli pergamenu. Tak velká kůže, která by vydala na celý jeden svitek a pojala obsáhlý biblický text, samozřejmě neexistuje. Kromě toho by psaní na tak rozsáhlou plochu bylo téměř nemožné, nebo přinejmenším velmi nepohodlné. Nejprve musí být připraven dostatečný počet jednotlivých listů, z nichž se nakonec svitek složí; jeden po druhém jsou popsány a nakonec pečlivě sešity. Ani teď nás nepřekvapí, že se nesmějí použít obyčejné nitě. Tomuto účelu slouží šlachy rituálně čistého, *košer*, zvířete.

Stejně jako pergamen, tak i inkoust podléhá celé řadě technických a rituálních nařízení, kterým musí odpovídat. Má být smolně černý a především musí být trvanlivý, aby se dal nanést v poměrně silné vrstvě, která bez praskání a drolení odolá neustálému svinování. Většina písařů¹¹ si připravuje vlastní inkoust podle pečlivě střeženého receptu. K psaní se dodnes používá husí nebo krocení brk.

Text je uspořádán do sloupců, přičemž jeden sloupec čítá minimálně čtyřicet a maximálně šedesát řádků. Jednotlivé listy pergamenu bývají tak velké, že se na ně vejde čtyři až pět sloupců vedle sebe. Celý svitek tvoří přibližně dvě stě sloupců, což znamená, že na jeden *sefer Tóra* je třeba asi čtyřiceti listů pergamenu.

Hebrejšтина je jazyk souhláskový, to ale neznamená, že nezná, nepíše a nevyslovuje samohlásky. Kdysi se skutečně znaménka pro samohlásky nepoužívala, ale v průběhu osmého století došlo ke změně. Tehdy byla ustanovena vokalizační znaménka,¹² která používáme dodnes. Základními stavebními jednotkami hebrejského slova jsou souhlásky, zatímco naznačené samohlásky slouží jako jejich doplňky. Tak bychom například slovo „králík“ psali jako „krlk“ a podobně. A právě tak se dodnes píš

¹¹ písař – *sofer*

¹² Tzv. punktace. Používá ji kromě hebrejštiny klasické – biblické také hebrejšтина moderní – *ivrit*. Běžný tisk (noviny, časopisy) a knihy jsou psány nevokalizovaně, bez punktace (kromě slov z cizích jazyků, jmen apod.). S vyznačenými samohláskami se setkáme zejména v učebnicích, knihách pro děti a v poezii.

svitky Tóry, protože se stále zachovává tradice opisování bez této „pomůcky“.

Hebrejštinu píšeme zprava doleva. Je docela možné, že se v raných dobách vzniku písma takto psalo běžně a bez rozdílů, automaticky jako jsme dnes zvyklí psát latinou. Svá první písemná sdělení tesal člověk do kamene. Přitom držel tento prapisař své psátko v levé ruce a pravou do něj tloukl dřevěným kladivem. Je tedy jen logické, že začal psát vpravo a postupoval doleva. V průběhu vývoje se směr psaní v různých oblastech světa proměnil vlivem odlišných podmínek a z nich pramenících praktických potřeb. Hebrejšтина si ale uchovala svůj původní směr.

Jistě není třeba zdůrazňovat, s jakou pečlivostí vykresluje písáři každou jednotlivou hlásku. Krasopisectví vyžaduje trpělivost, kterou pozorovatel neznalý věci stěží dokáže dostatečně ocenit. Jeden sloupec musí být jako druhý, řádky v jedné rovné linii. Žádné slovo nesmí být rozděleno, protože předčítatel musí mít možnost každé slovo shlédnout celé najednou. Nezapomeňme na to, že čte nepunktovaný text a v hebrejštině závisí výslovnost slova také na souvislostech, v nichž je uvedeno. Představme si, že bychom v češtině viděli slovo „krev“ bez samohlásek. Bez znalosti souvislostí bychom je mohli číst jako krev, krov nebo klidně i kráva.¹³

Řekli jsme ale, že každý řádek musí končit ve stejné úrovni, aby nebyla narušena souvislost a pravidelnost sloupce textu. S danými podmínkami se to zdá téměř nemožné. Jedno řešení však přece jen existuje; některé písmenko se prodlouží tak, aby text dosáhl až k okraji řádku. Ovšem skutečně zdatný a šikovný písáři této pomůcky používá zřídka. Opravdu krásný, oku lahodící rukopis by měl mít písmena i mezery souměrné. Svitek by měl navíc od začátku do konce vykazovat pro sebe typické a zřetelně rozeznatelné znaky odlišující ho od rukopisu jiného.

Celá Tóra nemůže být samozřejmě opsána během jediného dne. Práce, která vyžaduje věrnost a neochvějnou trpělivost, se počítá na měsíce. Písáři dobře ví, že jeho dílo je zcela zvláštní a jedinečné a je si také vědom toho, že ke každému slovu musí přistupovat tak, jako by mu jej právě diktoval sám Bůh. Ví, že si nemůže dovolit udělat ani tu nejnepatrnější

¹³ Z podstaty hebrejštiny jako jazyka založeného na slovese, resp. na slovesném kořeni, který určuje význam slova, vyplývá, že dvě různě vokalizovaná slova, odvozená od jednoho kořene spolu zpravidla obsahově a významově souvisejí; zatímco v češtině mezi slovem krov a krev taková souvislost neexistuje.

chybu. Proto stále pracuje dokonale soustředěně a pozorně, v myšlenkách se ani na chvíli nesmí vzdálit od svého poslání. Každý nerv je napjatý, koncentrace je na nejvyšším stupni, mysl a duše jsou cele oddány práci. Písař pečlivě kontroluje každý další dokončený odstavec. Potom co dopíše poslední písmenko, pročítá spolu s dalšími muži celý text ještě jednou. Největší odměnou je písařovi vědomí, že svou obětavou prací směl dokončit s čistým srdcem a ryzí duší.

Vše je hotovo – inkoust vyschl, listy jsou sešity – a nezbývá, než proměnit popsaný pruh pergamenu ve skutečný svitek. První a poslední list se připevní každý k jedné dřevěné tyči,¹⁴ díky nimž se celý pergamen svine. Obě tyče jsou k tomuto účelu uzpůsobeny a na svých koncích vybaveny pevnými držadly, jejichž prostřednictvím se svitkem manipuluje. Okraje pergamenu chrání před poškozením zvláštní kotouče, které oddělují držadla a tělo tyčí. Jsou dostatečně velké na to, aby na jejich ploše pergamen po svinutí klidně spočinul. Kotouče zároveň usnadňují svínování pergamenu.

Teď už bezpochyby rozumíme tomu, proč je svitek Tóry v synagoze tolik ceněn a střežen. Židům je drahý nejen pro vysokou materiální hodnotu, ale především proto, že se jedná o jejich posvátný, nedotknutelný majetek. Posvátný v tom nejvyšším, nejzávažnějším a nejváženějším smyslu slova. To také znamená, že Tóru není možno opřádat žádnými smyšlenými fantaziemi. Jak vyplývá z našeho textu, neexistují kolem svitku ani jeho výroby žádná tajemství a také mu nejsou připisovány žádné metafyzické ani skryté významy či úkoly.

Oddanost a pečlivost, která byla svitku Tóry věnována při jeho vzniku, mu samozřejmě patří i nadále. Místo, kde je uschován, se pečlivě ošetřuje a hlídá, aby byl svitek co nejdéle uchován a neporušen mohl sloužit svému účelu. Tóra je uložena ve svém pouzdru a všichni se snaží uchránit pergamen od zbytečného kontaktu s lidskýma rukama. Kromě toho bývá ozdobena krásnými pokrývkami a šperky, které mají tvar věžiček nebo koruny¹⁵ a nasazují se na obě horní držadla, když je Tóra svinuta. Pouzdro je také často opatřeno ozdobným štítem,¹⁶ který se zavěšuje na přední stranu svitku. Všechny tyto dekorace bývají nejčastěji vyrobeny ze stříbra či jiných drahých kovů a mnohdy se jedná o pravé umělecké skvosty.

¹⁴ *ec-chajim*, tj. strom života

¹⁵ *keter*

¹⁶ *tas*

Jmenované ozdoby většinou přicházejí jako dary od lidí, kteří touto zbožnou formou vyjadřují poděkování za zvláštní událost ve vlastním životě, nebo projevují úctu milované osobě. Dar je také častou připomínkou a zachováním památky drahých zesnulých. Tímto způsobem získá synagoga čas od času také nový svitek Tóry. Pokaždé jde o významnou událost v životě celé obce, která nový svitek slavnostně, královsky přijímá a vítá.

Téměř v každé obci existuje spolek pečující o oděvy a šperky Tóry, který je odpovědný také za obnovu a rozšiřování majetku i vybavení synagogy. Takové spolky nejčastěji zakládají ženy, které tímto způsobem synagoze slouží. I sama synagoga je jasným důkazem důležitosti a významu ženy v judaismu.

5

ČETBA TÓRY. – POZNÁMKY KE KALENDÁŘI

Celou Tóru, Pět knih Mojžíšových, v synagoze přečteme podle předepsaného pořádku za jeden rok. Každoročně ve stanovený čas začíná četba znovu, od začátku. Na každý *šabat* připadne jedna část textu, jeden týdenní oddíl, proto je Pět knih Mojžíšových rozděleno do tolika oddílů, kolik je v jednom roce *šabatů*. Jejich počet se ale každý rok různí.

Židovský kalendář se řídí podle Měsíce. Rok se skládá z měsíců, přičemž jeden měsíc má tolik dní, kolik jich Měsíc potřebuje na jedno oběhnutí kolem Země; tedy asi 29,5 dne. Nový měsíc ale nemůže začít uprostřed dne, a proto trvá jeden měsíc 29 dní a následující 30. Podle tohoto pravidla čítá každý rok 12 měsíců, tedy 354 dny, a je průměrně o 11 dní kratší než obvyklý rok, který se řídí podle Slunce. Samozřejmě i židovský kalendář bere Slunce a jeho cyklus v úvahu, vždyť na něm závisejí roční období, vegetační doba rostlin a zemědělské práce. Se slunečním cyklem také úzce souvisejí ty židovské svátky, které se slavily již v biblických dobách. Oslava *Pesachu* připadá do jarního měsíce, v němž v Izraeli dozrávají klasy. Slavnost týdnů *Šavu'ot*, která nám připomíná přinášení prvních plodů do Chrámu, se koná o sedm týdnů později, přesně padesátý den (Letnice), kdy už dozrává první pšenice. A konečně na Slavnost stánků, *Sukot*, jsou sklizeny všechny plody.

Jedenáct dní, které měsíčnímu roku v porovnání se slunečním chybí, nesmí být opomenuto nebo vynecháno. Kdyby tyto dny nebyly zařazeny do kalendáře, brzy by se stalo, že bychom *Pesach* slavili na podzim a *Sukot* na jaře či v zimě. Rozdíl se napraví vsunutím jednoho přídavného měsíce. Takový rok má pak 13 měsíců a říká se mu přestupný. Můžeme to také vyjádřit následovně: Židovský rok má tolik měsíců, kolikrát Měsíc urazí svou dráhu kolem Země v jednom slunečním roce, tj. 12 plných měsíců a jeden částečný. Z nejrůznějších důvodů, které zohledňují společnost a její řád, není docela dobře možné včleňovat každoročně jeden malý měsíc. Dny se proto postupně sčítají, dokud nevydají na jeden plný měsíc, a ten se pak do kalendáře vsune. Znamená to, že v cyklu čítajícím 19 let činí rozdíl mezi rokem slunečním a měsíčním 210 dní. Proto je v jednom takovém cyklu celkem sedm přestupných roků.

Z tohoto důvodu se také mění počet týdnů v roce a s ním i počet *šabatů*. Pět knih Mojžíšových je přesto tradičně rozděleno do 54 týdenních oddílů. Jeden obvyklý rok o 354 dnech má naproti tomu jen padesát, někdy jedenapadesát *šabatů*. Kromě toho se o svátcích, které připadnou na *šabat*, čtou ještě pasáže náležející k těmto svátkům. Příslušný týdenní oddíl se pak posune na následující volný *šabat*. Často se tedy stává, že dva po sobě jdoucí oddíly musejí být přečteny společně. Existují dokonce zvláštní oddíly, které jsou přímo pro toto zdvojené předčítání určeny.

Předčítání z Tóry je rozděleno podle kalendáře takovým způsobem, aby poslední čtení uzavírající Pět knih Mojžíšových připadlo na poslední den Svátku stánků. Četbou o Mojžíšově požehnání a jeho smrti se slavnostně završí celý roční cyklus. Týž den hned po tomto závěrečném čtení se opět začíná s První knihou Mojžíšovou. Tuto událost doprovází v synagoze při bohoslužbě zvláštní rituál. Poslední den slavnosti, při níž se četba končí a zároveň začíná, se nazývá *Simchat Tóra*, Radost z Tóry.

Čtení z Tóry zajišťuje k tomu určený člověk, *kore*.¹⁷ Zároveň může zastávat i úlohu *chazana*, který vede modlitby a dohlíží na jejich správný průběh. Není to ale nutnost ani povinnost. Ani v minulosti tomu tak vždy nebylo. Dříve byl vyvolán určitý počet mužů, aby postupně, jeden za druhým předčítali úseky z daného oddílu Tóry. Jejich počet se měnil podle příležitosti: záleželo na tom, byl-li právě *šabat*, Den smíření či jiný svátek, začátek měsíce,¹⁸ postní den, výročí apod. Jak už jsme zmínili výše,

¹⁷ z hebr. číst

¹⁸ *Roš chodeš*, doslova „hlava měsíce“

text ve svitku Tóry, z něž se předčítá, je psán pouze souhláskami. Neexistují v něm žádné značky pro vokalizaci ani žádné jiné pomůcky. Dokonce ani tečky na konci věty nejsou naznačeny. Kromě toho se text jen zřídka přednáší slavnostně. Řeč orientálních národů je sama o sobě zpěvná a o jejich modlitbách to platí obzvlášť. Biblický text je odpradáva při bohoslužbách pronášen zpěvem, každé jednotlivé slovo doprovází příznačný, jemu určený rytmus. Tento přednes je zaznamenáván zvláštními značkami, jakýmijsi notami, které vznikly podobným způsobem jako znaménka pro samohlásky. Najdeme je téměř ve všech vokalizovaných vydáních hebrejské Bible.

Každá značka uvádí zvláštní skupinu not. Podle těchto označení se učí a udržuje odedávna tradovaná melodie. Jimi se musí řídit zpěv při každém předčítání ze svitku Tóry, a proto ne každý se tohoto úkolu může zhostit. Je zapotřebí mít nejen výbornou paměť, ale také muzikální nadání a schopnost zapamatovat si rytmus. Mezi návštěvníky synagogy se jistě nenajde mnoho takových, kteří by byli schopni přednést libovolnou pasáž z týdenního oddílu bez přípravy a se správnou melodií. Přesto je pro každého velkou ctí, když je vyvolán k Tóře, zejména jedná-li se o zvláštní příležitost a je vyvolán mimo pořadí. Výraz, který opisujeme slovy „být vyvolán“,¹⁹ má v hebrejštině hlubší význam, než by se mohlo zdát. Víme, že *bima* znamená „vyvýšení“ a téměř každá rodinná událost může být takovou zvláštní, „vyšší“ příležitostí: narození dítěte, obřizka, svatba, smuteční slavnost při úmrtí, výročí zemřelého²⁰ a mnohé další. Při těchto příležitostech se synagoga svým způsobem podílí na každodenním rodinném životě.

Jistě nás ihned napadne otázka, smějí-li být vyvoláni pouze zkušení odborníci a znalci Tóry? Co potom ti, kteří číst neumějí; mají být jednoduše přeskočeni a vynecháni? Je snad předčítání z Tóry výsadou znalců? Nebo mají dostat šanci jen někteří a za jiné tento úkol převezme někdo další? Slouží snad předčítání z Tóry k tomu, aby jedny vyvýšilo a druhé zostudilo? Tak tomu samozřejmě není a nikdy nebylo. Proto se také dokonce přistoupilo k takové praxi, která umožňuje všem, aby byli vyvoláni – bez ohledu na to, jsou-li zkušení nebo neznalí. Ten, kdo je vyvolán, přednese pouze úvodní a konečné předepsané požehnání a samotný oddíl z Tóry přečte *kore*.

¹⁹ *alija la-Tóra* – z hebrejského kořene s významem stoupat vzhůru, vyvýšit atp.

²⁰ *jarcajt*

Existují také zvláštní případy, kdy vyvolaný smí sám přednést celou část textu. Jedna z takových příležitostí se naskýtá chlapci, který dosáhne věku třinácti let, a tím se z náboženského hlediska stane dospělým. Tehdy je poprvé vyvolán k Tóře a smí také celé obci přednést svou pasáž. Tomu vždy předchází pečlivá a dlouhá příprava. *Bar micva*, jak se událost nazývá, je pro chlapce, který od této chvíle musí plnit své náboženské povinnosti, veliký a napínavý zážitek. A nejen pro něj, ale také pro jeho rodiče a všechny blízké příbuzné. Celá obec se často do příprav čile zapojuje. Není to totiž žádná maličkost být vyvolán k Tóře, obzvlášť úplně poprvé, a promluvit před obcí. I v církvi se setkáme s podobnou významnou ceremonií, kterou je konfirmace.

Další příležitostí, při níž smí vyvolaný svůj oddíl ze svitku přečíst celý sám, je *Simchat Tóra*. Tehdy má člověk tu čest číst buď zcela poslední, závěrečnou část, nebo naopak v ten samý den úplně první úsek První knihy Mojžíšovy. Obvykle předčítá pouze poslední věty svého oddílu, odstavce, *paraši*. V tuto stejně jako v jinou chvíli vždy opakuje *kore* ten či onen oddíl, aby „nikdo nebyl zostuzen“. Může se totiž stát, že se vyvolanému čtení docela nepovedlo, nebo že v textu dělal chyby, proto musí odborník celý text ještě jednou přečíst správně. I v případě, že text byl přečten napoprvé bezchybně, je třeba, aby jej *kore* zopakoval, protože tradice říká, že nikdo nesmí být zahanben.

Kromě dvou uvedených zvláštních případů nepřednáší svou *parašu* nikdo celou sám. Také v případě, že je *kore* vyvolán k Tóře v jiné synagoze, přednese pouze daná požehnání, a vlastní text přečte místní předčítatel.

Přednes musí být oddaný a pečlivý. Při četbě si *kore* v textu ukazuje každé jednotlivé slovo, ale nikdy pouze vlastním prstem. Má k tomu zvláštní ukazovátko,²¹ které bývá nejčastěji vyrobeno z drahého kovu a uměleckým způsobem zpracováno. Jedná se o hůlku se zdobenou rukojetí, která je na konci vytvarována do podoby malé ručky s nataženým ukazováčkem. Vyvolaný sleduje text svého odstavce a čte potichu s předčítatelem. Také všichni přítomní by měli přednes sledovat, „jako by stáli pod Sínajem a přijímali zjevení z Božích úst“. Sledují čtení ve svých tištěných Biblích, kde jsou slova opatřena fonetickými znaménky a také značkami určujícími rytmus a melodii. Každý dbá na pečlivý a řádný

²¹ *jad*

přednes. Ten, kdo přednes zvládne bez chyb ve výslovnosti a bez odchylek v melodii, si od ostatních v obci vyslouží veliké uznání. Bez plynulého přednesu by nemohla bohoslužba řádně probíhat a chyby komolící význam textu by musely být stále opravovány.

Pořadí, v jakém se vyvolání střídají, záleží na zvážení představených obce a synagogy. V této otázce mají poměrně volnou ruku, jak je stanoveno v rámci předpisů náboženského kodexu *Šulchan aruch*. Kromě toho se postupně vyvíjely mnohé místní zvyky, jimž náleží zvláštní význam. Návštěvníci synagogy dohlížejí na přednes. Většinou je odpovědnost svěřena rabínovi nebo jinému odborníkovi.

Při předčítání z Tóry stojí na *bimě* vlevo od *koreho* představený, který pověří některou odpovědnou osobu, – může jí být *kore*, synagogální sluha nebo kdokoli další – aby hebrejskými jmény vyvolávala vybrané příslušníky obce k předčítání. Před pultem, na němž je rozložen svitek Zákona, stojí *kore*. Vyvolaný se postaví vpravo vedle něj a rabín či jiný dohlížitel si zpravidla rovněž stoupne vpravo.

Obec se vždy aktivně podílí na předčítání z Tóry. Kromě toho se také účastní i jiných důležitých činností při bohoslužbě než pouze těch, které jsme právě zmínili.

6

PROROCKÉ KNIHY. – ČESTNÉ ÚŘADY

Úplný oddíl z Pěti knih Mojžíšových se předčítá pouze v sobotu ráno. Při odpolední bohoslužbě v tento den se přednese ještě malá část následujícího týdenního oddílu, většinou první odstavec nebo *paraša*, která se rozdělí třem lidem. Stejná část textu přijde na řadu ještě v průběhu pondělní ranní bohoslužby a také ve čtvrtek. Zvyk opakovat oddíl pro nadcházející *šabat* v oba jmenované pracovní dny pochází ještě z doby, kdy Ezdráš obnovoval a znovu ustavoval židovské zvyky po návratu z babylonského exilu. Ve větších obcích v Izraeli se v těchto dnech konaly trhy, na které se sjíždělo mnoho lidí z okolních oblastí, a také se často konala veřejná soudní líčení. Naskýtala se tedy jedinečná příležitost přednášet Tóru nezvykle velké skupině posluchačů. Zvyk předčítání z Tóry, *kri'at ha-Tóra*, který se udržel až do dnešních dní, pochází právě z této doby a pramení v naznačených podmínkách.

Četbu Pěti knih Mojžíšových doprovází v sobotu a ve svátek o ranní bohoslužbě přednes oddílu z knih Prorockých, kterému říkáme *haftara*, což znamená rozloučení, závěr. Tento zvyk byl, jak se domníváme, zaveden ještě ve starověkém Izraeli v dobách, kdy byli lidé pronásledováni kvůli své víře. Nesměli předcítat z Tóry, a proto si místo toho četli odpovídající oddíl z Proroků. Prorocké knihy rozdělili do pravidelných částí tak, aby odpovídaly příslušným oddílům Pěti knih Mojžíšových. *Haftary* většinou souvisí s daným oddílem Tóry po stránce obsahové. Jindy se vztahují k jednotlivým svátkům nebo *šabatům*, k jejich smyslu a podstatě. V takovém případě se *haftara* volila podle roční doby a historických událostí. Později se situace uklidnila a Židé opět směli předcítat z Tóry. Svou tradici samozřejmě obnovili s veškerými poctami a důstojností. Od četby *haftary* už ale neupustili, proto od této doby následuje po četbě Tóry přednes z Proroků.

Prorocké texty se nečtou, na rozdíl od Tóry, ze svitku. K tomu dochází jen opravdu zřídka a i tehdy pouze na určitých místech. Prakticky všude se předcítá z obyčejné knihy, která byla vytištěna i s fonetickými znaménky a značkami pro četbu a zpěv. Přednesem nebývá pověřena žádná zvláštní osoba ani předcítatel, *kore*. Kromě těchto odborníků existuje totiž celá řada zkušených laiků, kteří jsou schopni *haftaru* odpovídajícím způsobem přednést. Tito lidé bývají ve své obci dobře známi. Jsou vyvoláni, aby dokončili předcítání oddílu, a poté přednesou vybraný odstavec z Proroků. V některých obcích čte celé shromáždění polohlasem s sebou.

I pravidelný návštěvník synagogy má možnost aktivně se podílet na bohoslužbě. Zapojit se může zejména do úkonů, které označujeme jako *micvy*:²² skutky konané v rámci bohoslužby a v užším smyslu zvláštní úkoly, svého druhu čestné úřady.

Výše jsme popsali, jak drahým a ceněným předmětem je svitek Tóry, v jaké úctě je všemi chován a jaký zásadní význam pro bohoslužbu má předcítání z něj. Bylo by nemyslitelné, aby veškerá manipulace s ním, která předchází vlastnímu čtení, proběhla beze vší slavnostnosti a obřadnosti. Ke každému úkonu spojenému se svitkem počínaje vyjmutím ze schrány, přes přenesení k *bimě* a konče jeho opětovným uložením na místo, se váže náležitý rituál.

Opona je roztažena, dveře schrány se otevrou a v tu chvíli pronese kantor spolu s přítomnými odpovídající biblické verše. Za doprovodu

²² sg. *micva*

veršů nese kantor svitek Tóry k *bimě*. Za ním následuje rabín, představený synagogy a všichni ostatní, kterým byl čestný úřad svěřen. Slavnostním krokem procházejí vpravo podél první řady lavic; všichni shromáždění stojí. Někteří této příležitosti využijí a políbí oděv, do nějž je Tóra zahalena.

Na *bimě* je svitek Tóry odstrojen a zbaven všech ozdob. Nejprve se sundá svrchní zdobný plášť a poté povijan, který obě části svitku drží u sebe. Na konci předčítání se svitek odvine o několik sloupců a vyzdvihne se do výšky, aby jej všichni mohli vidět. Přitom slyšíme tato slova: „Toto je zákon, který předložil Mojžíš Izraelcům“ (5M 4,44), po nichž následují další biblické verše. Poté Tóru zase srolují, ovinou povijanem, nasadí na ni plášť, ověncí ozdobami a opět ji ve slavnostním průvodu nesou podél druhé strany synagogy zpět ke schráně, kde ji uloží na místo. Vše probíhá za doprovodu zpěvu biblických veršů a žalmů.

Bylo by jisté možné, aby všechny tyto důležité činnosti zastaly významné osoby jako je kantor, synagogální sluha, představený synagogy nebo jiná význačná osoba. Zcela by to odpovídalo důstojné povaze synagogální bohoslužby. Vysvětlili jsme si ale, že se jedná o čestné úřady, kterými může být poctěn každý návštěvník synagogy. A tak tomu také je. Tyto úkony se neprovádí nijak náhodně nebo libovolně, ale naopak mají v rámci bohoslužby svá pevná místa i daná jména. Jedním z čestných úřadů je například roztahování opony. Další obnáší vyzvednutí a představení Tóry, aby ji všichni viděli. Následuje svinutí, zabalení a ozdobení svitku. Takových a podobných čestných funkcí při bohoslužbě bychom napočítali mnoho. Žádnou z nich nikdo nezastává stále a trvale; právo na ně přísluší každému. I drobné, nepatrné úkoly platí za *micvu* a takové často bývají svěřeny dětem. Smějí vystoupit na *bimu* a přidržovat svitek Tóry za držadla, nebo pomáhají při balení Tóry. A jak jsou na to nakonec pyšné!

V některých dnech, například o svátcích nebo zvláštních *šabatech*, se z Tóry předčítá navíc ještě několik dalších odstavců. Tóra ale není kniha, kterou bychom mohli snadno listovat sem a tam. Jako každý svitek ji musíme postupně odvíjet. V průběhu bohoslužby by ale všechny rušilo a rozptylovalo, kdyby se stále svinoval a odvíjel a hledalo se v něm příslušné místo. V těchto případech se proto předčítá ze dvou nebo tří svitků, v nichž se potřebné pasáže předem vyhledají. Všechny svitky se najednou vyjmou ze schrány a nakonec se do ní zase společně uloží. Tím se zároveň zvýší počet čestných úřadů a tak se mohou zapojit i prostí lidé a přispět při přenášení některého ze svitků. Při svátku Radosti z Tóry, *Simchat*

Tóra, když čteme závěrečný text a nato začínáme nové čtení od začátku, je zvykem slavnostně obcházet třikrát nebo sedmkrát *bimu* se svitky poté, co se vyjmou ze schrány. Tehdy je čestným úkolem pověřeno hned několik účastníků v řadě. *Chasidové*²³ i příslušníci jiných skupin Židů často nosívali Tóru v tento den radostným, tanečním krokem. Každý ženich Zákona, *chatan Tóra*, který je na *Simchat Tóra* vybrán a smí svitek nést, je slavnostně doprovázen do synagogy. V ní je všem ženichům Tóry přiděleno zvláštní čestné místo u skříně na Tóru. Část modliteb se rovněž odříkává před jejími otevřenými dveřmi. Stejně je tomu i na Nový rok a v Den smíření. Modlitby pro blaho zemské vlády se odříkávají prakticky všude a za všech příležitostí.

Otevření skříně na Tóru počítáme také mezi *micvy* a může se ho zhostit jeden z členů obce. O tom, kdo *micvu* vykoná, nerozhoduje žádný úřad ani představený synagogy nebo zástupce sebevýznamnější instituce. Vyvolán k ní může být kdokoli a kdo chce, smí ji rovněž vyprosít pro někoho dalšího, což je ostatně velmi častá praxe. Tím může každý prokázat zvláštní pozornost svému otci, synovi, bratrovi nebo hostu, který slaví narozeniny či jinou rodinnou slavnost, nebo také tomu, jenž si připomíná výročí úmrtí člena rodiny. *Micva* se pak objedná u synagogálního sluhu či u jiné osoby odpovědné za danou část bohoslužby. Sluha se vyptá na její účel a jménem dárce zpraví o této počtě člověka, kterému byla přidělena. Vyvolaný svou *micvu* naplní a poté poděkuje osobě, která ji pro něj zamluvila a uhradila za ni obci nepatrný poplatek stanovený podle pevné sazby.

V některých synagogách mají tabuli, na níž zapisují *micvy* dosud volné a neobsazené. Sluha postupně označuje ty, které už byly zadány, a díky tomu hned každý návštěvník synagogy vidí, které jsou ještě k mání. Představený má právo nezadané *micvy* darovat. Většinou postupuje popořádku podle návštěvníků v synagoze. Zpravidla jich však zbyde jen několik málo, protože poptávka bývá veliká. V některých obcích, zejména ve velkoměstech, bohužel tu a tam dochází i k tomu, že se čestných úřadů zneužívá a smlouvá se o ně. Nejde přitom ani tolik o peníze jako spíš o nedobrý zvyk, který lidé pojali za součást své tradice.

²³ Stoupenci nábožensko-společenského hnutí, *chasidismu*, které je založené na zbožnosti, mystice a zdůrazňuje radostné sloužení Hospodinu spíš modlitbami než pouhým studiem a znalostmi *Talmudu*. Zakladatelem byl Jisrael ben Eliezer (1700–1760), známý jako Ba'al Šem Tov či Beštv.